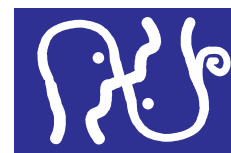




GD Izobraževanje in kultura
Program Vseživljenjsko učenje



CMEPIUS

Konferenca

Z znanjem proti revščini in socialni izključenosti

v programu Vseživljenjsko učenje



2010
evropsko leto
boja proti
revščini in
socialni izključenosti

Ljubljana, 8. december 2010



REPUBLIKA SLOVENIJA
MINISTRSTVO ZA ŠOLSTVO IN ŠPORT

Izdal: CMEPIUS, Center RS za mobilnost in evropske
programe izobraževanja in usposabljanja

Avtor: Jelka Arh, mag. Alenka Flander
Lektoriranje: Petra Tomše
Oblikovanje: Studio 22
Tisk: Tiskarna Bograf
Naklada: 1000 izvodov
Ljubljana, April 2011

Konferenca
**Z znanjem proti revščini
in socialni izključenosti**
v programu Vseživljenjsko učenje



2010
evropsko leto
boja proti
revščini in
socialni izključenosti

Ljubljana, 8. december 2010



KAZALO

FORMALNI OKVIRI EVROPSKEGA LETA BOJA PROTI REVŠČINI IN SOCIALNI IZKLJUČENOSTI	3
Sklep Evropskega parlamenta in Sveta Evropske unije	3
VLOGA ZNANJA V BOJU PROTI REVŠČINI	5
Izobraževanje kot temeljna človekova pravica	5
Evropa 2020 – tudi odgovor v boju proti zmanjševanju revščine in socialne izključenosti?	8
Pravičnost in učinkovitost	10
KONFERENCA 'Z ZNANJEM PROTI REVŠČINI IN SOCIALNI IZKLJUČENOSTI'	13
Plenarni del	13
Pozdravni nagovor , ga. Maja Mihelič Debeljak, direktorica CMEPIUS-a	13
Socialne ločnice tudi pri znanju , dr. Zdenka Čebašek Travnik, Varuhinja človekovih pravic	14
Materialne dobrine in kakovost pouka , Dr. Andreja Barle Lakota, MŠŠ, direktorica Urada za razvoj šolstva	16
Evropsko leto boja proti revščini in socialni izključenosti , Danica Ošljaj, MDDSZ, koordinatorica leta boja proti revščini in socialni izključenosti	18
Soustvarjanje vrednot in učenje , Dr. Gabi Čačinovič Vogrinčič, UL, profesorica sociologije in pedagogike	19
Kaj pomeni izkusiti revščino , Franci Rogač, Ambasador evropskega leta boja proti revščini in socialni izključenosti	21
Delo v delavnicah	22
Delavnica 1: Vpliv šolskih praks na socialno vključevanje in učno uspešnost osnovnošolskih otrok iz deprivilegiranih okolij	23
Delavnica 2: Možnosti in priložnosti mladostnikov z učnimi ali vedenjskimi težavami za pridobitev izobrazbe in socialnih veščin	26
Delavnica 3: Izobraževanje odraslih kot dejavnik družbene vključenosti in izhod iz revščine	30
Zaključki konference	34
Družbene reforme v podporo zmanjševanju revščine in socialne izključenosti	34
Vloga znanja je ključnega pomena za dolgoročno preprečevanje revščine in socialne izključenosti	34
Temeljna načela sodelovanja pri uveljavljanju znanja za preprečevanje revščine in socialne izključenosti	37
Uspodobljenost učiteljev, strokovnih delavcev in vodstva šol	38
KONKRETNI PREDLOGI ZA UKREPE NA POSAMEZNIH RAVNEH IZOBRAŽEVANJA IN USPOSABLJANJA	39
Osnovnošolsko izobraževanje	39
Srednješolsko in poklicno izobraževanje in usposabljanje	40
Izobraževanje odraslih	42



FORMALNI OKVIRI EVROPSKEGA LETA BOJA PROTI REVŠČINI IN SOCIALNI IZKLJUČENOSTI

Sklep Evropskega parlamenta in Sveta Evropske unije

Oktober 2008 je bila na pobudo poslancev Evropskega parlamenta in predstavnikov držav članic v Svetu EU sprejeta odločitev, da bo leto 2010 namenjeno boju proti revščini in socialni izključenosti. Oktobra 2008 še ni bilo evidentno, da bo evropsko leto boja proti revščini in socialni izključenosti sovpadlo z akutnimi posledicami globalne recesije in na ta način dobilo še dodatne razsežnosti. V obdobju neugodnih gospodarskih razmer meje med blaginjo in revščino postajajo še bolj zabrisane in se iz dneva v dan spreminjajo. Nedotakljivih ni več in družba mora še dodatno izostriti individualno in družbeno občutljivost za usodo posameznika.

Čeprav je bil pomemben del razvojnih aktivnosti v lizbonski strategiji namenjen prav zmanjševanju socialnih razlik, krejitvi zaposlitvenih potencialov (tako v mestih kot na podeželju) ter razvoju 'na znanju temelječe družbe' kot enem najpomembnejših preventivnih dolgoročnih ukrepov v boju proti revščini, pa vsa ta prizadevanja niso obrodila pričakovanih sadov.

Nerealizirana so ostala tudi prizadevanja za uresničevanje temeljnih človekovih pravic, v okviru šoloobveznih otrok pa tudi temeljnih otrokovih pravic.

Odločitev evropskega političnega vrha, da spodbudi novo, osredotočeno akcijo za zmanjševanje socialnih razlik in dolgoročno začrta konkretne ukrepe preprečevanja revščine, temelji na treh ključnih vidikih:

- povečati javno ozaveščenost,
- poklicati k akciji in aktivnostim različne deležnike na vseh ravneh,
- okrepiti politično zavezanost k bolj učinkovitim politikam socialnega vključevanja.

S to odločitvijo je bila državam članicam EU naložena konkretna naloga, da v letu 2010 še bolj intenzivno, sistematično in konkretno opozorijo na obstoj revščine v svojih državah, in to na nacionalni ravni, pa tudi na področju dela posameznih ministrstev in družbenih sektorjev.



Evropsko leto boja proti revščini in socialni izključenosti naj bi združilo napore in energijo celotne Evrope in doseglo konkretne premike tudi na politični ravni EU, zato so bile v podporo splošni shemi aktivnosti, ki je bila sprejeta na ravni EU, v vsaki državi imenovane tudi nosilne institucije, ki naj bi skrbele za promocijo, koordinacijo in poročanje o aktivnostih, izvedenih na nacionalni ravni. Poleg tega so bili v vseh državah imenovani tudi t. i. ambasadorji boja proti revščini in socialni izključenosti.

V Sloveniji je vlogo koordinatorja pri izvajanju načrtanih aktivnosti v letu 2010 prevzelo Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve, osebno odgovorna za koordinacijo pa je bila ga. Danica Ošlaj, direktorica Direktorata za socialne zadeve.

Za ambasadorje evropskega leta 2010 pa so bili v Sloveniji imenovani:

- Andrej Osredkar, rudar in inovator iz Idrije, avtor 'Žive knjižnice';
- Faila Pašić Bišič, prostovoljka leta 2006, obraz leta enakih možnosti 2007;
- Franci Rogač, socialni delavec, pisec pravljic;
- Neža Prah, novinarka in prostovoljka;
- Robert Friškovec, duhovnik.

Podobno kot druge države je tudi Slovenija v letu 2010 izvedla vrsto aktivnosti in prireditev informativnega značaja ter strokovnih srečanj in razprav, ki naj bi skupaj z oceno stanja in analizami vzrokov za večanje revščine prispevali k učinkovitejšemu in dolgoročnejšemu reševanju te težave, ki so jo formalno obeležili že Združeni narodi z Resolucijo o razglasitvi drugega desetletja za izkoreninjenje revščine (2008–2017).





VLOGA ZNANJA V BOJU PROTI REVŠČINI

Zaključno konferenco ob izteku evropskega leta boja proti revščini in socialni izključenosti je na temo vloge znanja kot ključnega dejavnika pri ustvarjanju blaginje evropskega državljana pripravil Center za mobilnost in evropske programe na področju izobraževanja in usposabljanja. Glede na temeljno vlogo CMEPIUS-a v slovenskem prostoru je bil na konferenci poseben poudarek namenjen vlogi, ki jo imata pri zmanjševanju revščine in socialne izključenosti ustvarjalno sodelovanje in izmenjava izkušenj prek slovenskih meja, v okviru mednarodnih povezav, partnerstev in mrež.

Izobraževanje kot temeljna človekova pravica

Pojem revščine v različnih obdobjih razvoja civilizacije dobiva različne poudarke oziroma dodatne razsežnosti.

V obdobjih globalne družbene krize, kot smo ji priča tudi danes, ob vsakdanjih novih grožnjah brezposelnosti postaja meja med revščino in blaginjo zelo tanka in neoprijemljiva. Še posebno zato, ker se v konkretnih obdobjih pojavu revščine poleg materialnega vidika pridružujejo tudi duhovni, etični in moralni vidik, torej usodna odsotnost vrednot, ki sicer v normalnih družbenih okoljih blaginje lahko omilijo revščino glede na visok standard medsebojnih odnosov.





Posledic revščine ne občutijo samo posamezniki, temveč je njene dolgoročne učinke čutiti v širšem družbenem prostoru. Evropska unija z letom 2010 želi okrepiti družbeno, kolektivno odgovornost do tega družbenega pojava, pri katerem ne more biti nihče izvzet.

V aktualnih pogojih ostajajo nerealizirane tudi obveze in pravice, zapisane v 2. členu Protokola (Pravica do izobrazbe) k Evropski konvenciji o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin, kjer je jasno zapisano, da *»nikomur ne sme biti odvzeta pravica do izobraževanja. Pri izvajanju funkcij v zvezi z vzgojo in izobraževanjem mora država spoštovati pravico staršev, da zagotovijo svojim otrokom takšno vzgojo in izobraževanje, ki sta v skladu z njihovim lastnim verskim in filozofskim prepričanjem«* ... oziroma v 28. členu o otrokovih pravicah, kjer so na podlagi enakih možnosti nedvoumno zapisane pravice in *»dostopnost do brezplačnega osnovnega šolanja ... ki spodbujajo razvoj različnih oblik srednjega šolanja, všteti splošno in poklicno šolanje, skrbijo, da je dosegljivo in dostopno vsakemu otroku, ter sprejemajo ustrezne ukrepe, kot je uvedba brezplačnega šolanja in po potrebi denarna pomoč; z vsemi razpoložljivimi sredstvi zagotavljajo, da je visoko šolanje na podlagi osebne sposobnosti vsem enako dostopno; skrbijo, da so obvestila in nasveti o šolanju in poklicu dosegljivi in dostopni vsem otrokom; sprejemajo ukrepe za spodbujanje rednega obiskovanja pouka in zmanjševanja osipa v šolah.«*

Tako naj bi v letu 2010 postali vidni in slišani tisti, ki konkretno živijo revščino, pa tudi tisti, ki so že dosegli uspehe pri njenem preprečevanju. Pri tem ne gre samo za ukrepe finančne narave, temveč predvsem za dolgoročno spremembo mentalitete in vedenja med državljani Evrope. Leto 2010 naj bi pomenilo tudi ključen premik pri sodelovanju nevladnega sektorja, soočanje politike in nevladnega sektorja ter kritično presojo opravljenega dela na nacionalni ravni, pa tudi na ravni EU.

Leto boja proti revščini in socialni izključenosti je logično nadaljevanje prednostnih nalog v okviru leta 2007 (leto enakih možnosti), leta 2006 (mobilnosti delavcev) ter leta 2008 (leto medkulturnega dialoga), saj v skupnem evropskem prostoru težave revščine in socialne izključenosti države ne morejo reševati ločeno, temveč le v skupni akciji.



Ankete, ki so bile opravljene v evropskem prostoru, med sistemskimi vzroki za revščino in socialno izključenost na prvo mesto postavljajo neučinkovito politiko zaposlovanja na ravni EU in premajhno mobilnost delovne sile, ki je večkrat posledica birokratskih prepek tako na strani EU kot na nacionalni ravni. Posamezniki – državljani držav članic EU pa so v okviru iste ankete na prvo mesto med vzroki za revščino postavili nezadostno stopnjo izobrazbe, premajhno usposobljenost in kompetentnost na področjih, ki jih potrebuje trenutni gospodarski razvoj – torej neravnovesje med izobraževalno ponudbo in potrebami trga dela.

Podatki torej kažejo, da imajo znanje in s tem celotni proces izobraževanja in usposabljanja, še zlasti pa koncept vseživljenjskega učenja ter delo izobraževalnih institucij ključno vlogo pri kratkoročnem in dolgoročnem preprečevanju revščine in socialne izključenosti v Evropi. Vloga znanja in torej šole je ključnega pomena pri reševanju gospodarske krize in nadaljnjem vzponu evropskega gospodarstva kot celote ter blaginje vsakega posameznika. Pravo znanje in ustrezna usposobljenost sta in bosta tudi v bodoče konkurenčna prednost vsakega posameznika in Evrope kot ekonomske entitete.

Šola, učitelji in vsi sodelujoči v procesu pridobivanja znanja – formalnega in neformalnega – imajo v pogojih globalne krize, kjer se pogloblja tudi kriza vrednot, še dodatno nalogo: znanju vrniti status in vrednost, ki ni samo simbolične, ampak globoko eksistencialne narave.

Na obstoječe družbenoekonomske razmere se izobraževalne institucije, učitelji in strokovni delavci odzivajo v skladu z ‚dodeljenimi nalogami in odgovornostmi‘, predpisanimi učnimi načrti in v njih opredeljenimi cilji, premalo pa se posvečajo specifičnim potrebam posameznikov.

Poglobljeno delo z ranljivimi skupinami lahko šole zagotavljajo le v sodelovanju z drugimi subjekti na lokalni ravni, v konkretnih družbenih okoljih. Nacionalna politika lahko prispeva le s splošnimi usmeritvami in z generalno podporo.



Evropa 2020 – tudi odgovor v boju proti zmanjševanju revščine in socialne izključenosti?

Marca 2010 je Evropska komisija kot odgovor na pojav recesije pripravila sporočilo 'Evropa 2020 – strategija za pametno, trajnostno in vključujočo rast'. Glede na dejstvo, da je gospodarska kriza v zadnjih letih izničila leta gospodarskega in družbenega razvoja, Evropa lahko uspe preobrniti krmilo v ponovno blagostanje le, če ukrepa kot unija. V razčlenjevanju stanja, v katerem so se znašle države članice EU, dokument posebno pozornost namenja tudi vlogi znanja in težavam, ki so bile obravnavane tudi na konferenci 'Z znanjem v boju proti revščini in socialni izključenosti'.

Dokument EK reaktivira nekaj ključnih vidikov, ki niso bili realizirani v okviru Lizbonske pogodbe in so botrovali tudi prešibki vlogi znanja v boju proti recesiji in posledično poglobljanju revščine in socialne izključenosti:

- prepočasno in neučinkovito uveljavljanje koncepta vseživljenjskega učenja;
- prepočasno odzivanje šolskih sistemov na potrebe trga dela ter učinkovitejše odpiranje šole v okolje;
- enakovredno vrednotenje neformalnega in priložnostnega učenja in vzpostavitev institucij za priznavanje le-tega;
- organizacijsko učenje (HRD) kot ključni element uspešnega vodenja podjetij;
- razumevanje vlaganja v kadre kot dolgoročno naložbo in ne kot strošek;
- učinkovitejša izraba evropskih partnerstev in finančnih instrumentov EU za razvoj inovacij, vključno z racionalizacijo administrativnih postopkov za olajšanje dostopa do sredstev;
- neučinkovito partnerstvo med resorji in gospodarskimi sektorji ter EU, med nacionalno/regionalno/lokalno ravniyo;
- neizpeljan proces regionalizacije, neizpeljana formalizacija komunikacijskih poti in formalizacija odnosov med državo, regijami in lokalnimi okolji v podporo razvoja mladega človeka.



V navezavi z zgoraj navedenim 'Evropa 2020' med prednostne uvršča naslednje cilje:

- 75 odstotkov prebivalstva v starosti od 20 do 64 let mora imeti zaposlitev;
- 3 odstotke BDP-ja je treba nameniti raziskavam in razvoju;
- cilje 20/20/20 na področju podnebja in energetike je treba doseči (vključno z zmanjševanjem emisij za 30 odstotkov pod ugodnimi pogoji);
- delež mladih, ki se odločijo za zgodnjo opustitev šolanja, mora biti pod 10 odstotkov in vsaj 40 odstotkov mladih mora uspešno zaključiti terciarno izobraževanje;
- revščina naj bi ogrozila 20 milijonov ljudi manj kot danes.

Proces uresničevanja naštetih prednostnih prvin je med seboj povezano delovanje, za področje izobraževanja in usposabljanja pa je pomembno, da se vsi ukrepi navezujejo tudi na vlogo znanja, torej kakovosti procesa izobraževanja in usposabljanja v najširšem pomenu besede. Posebno zadnji ukrep – zmanjševanje revščine – je uresničljiv samo ob dvigu izobrazbene ravni posameznika in usvajanju ustreznega znanja in kompetenc, s katerimi bo lahko konkurenčen na trgu dela.

Med sedmimi vodilnimi pobudami, ki jih v dokumentu navaja predlagatelj, lahko identificiramo štiri, kjer ima znanje ključno vlogo:

- Unija inovacij,
- Mladi in mobilnost,
- Program za nova znanja in spretnosti in nova delovna mesta,
- Evropska platforma za boj proti revščini.

Zadnja pobuda – Evropska platforma za boj proti revščini – je služila tudi kot eden od usmerjevalnih elementov pri koncipiranju same konference.

Evropski parlament in Svet EU sta kot odgovor na naraščanje socialnih razlik med šolajočo se mladino ter neuresničene zahteve po enakih možnostih dostopa do izobraževanja leta 2006 (pod finskim predsedovanjem) sprejela dokument *Učinkovitost in pravičnost v evropskih sistemih izobraževanja in usposabljanja*¹, ki državam članicam služi kot temeljni dokument pri oblikovanju ukrepov proti odpravljanju nepravičnosti v izobraževanju, torej tudi v boju proti revščini in socialni izključenosti. Dokument evropskim sistemom izobraževanja in usposabljanja ponovno pripisuje ključno vlogo pri razvoju dolgoročnega potenciala EU za konkurenčnost in socialno vključenost. Zagotavljanje učinkovitosti in pravičnosti sistemov vzgoje in izobraževanja ostaja osrednji element izpolnjevanja ciljev EU v lizbonskem partnerstvu za rast in delovna mesta ter v okviru 'post lizbonske' Evrope 2020.

¹Povezava na dokument *Equity and Efficiency*.

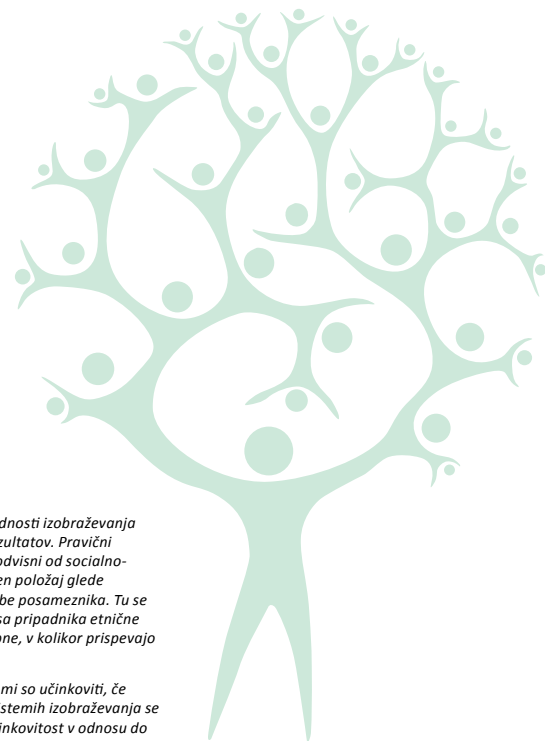


Ob prepoznavanju dejstva, da se **pravičnost**² in **učinkovitost**³ ob njunem udejanjanju v praksi medsebojno krepi, ima politika izobraževanja in usposabljanja lahko močan pozitiven učinek na ekonomske in socialne izide, vključno s trajnostnim razvojem in socialno kohezijo. Nepravičnosti v izobraževanju in usposabljanju in posledično revščina in socialna izključenost povzročajo ogromne skrite izdatke, ki so redko prikazani v javnih računovodskih sistemih. Skriti izdatki zajemajo izgube davka na dohodek, večje povpraševanje po zdravstvenem varstvu in državni podpori ter stroške višjega odstotka kriminala in prestopništva.

Pravičnost in učinkovitost na posameznih ravneh izobraževanja in usposabljanja

Predšolsko izobraževanje

Predšolsko izobraževanje pomeni najvišjo stopnjo 'dobička' in je najpomembnejše v procesu intelektualnega razvoja posameznika, njegovega socialnega prilagajanja in torej s tem tudi zmanjševanja možnosti socialne izključenosti. Države članice bi morale več vlagati v predšolsko izobraževanje, saj je to učinkovito sredstvo za vzpostavitev nadaljnjega razvoja posameznika, preprečevanja izpada iz procesa učenja, večje enakosti učnih izidov in celotnih ravni sposobnosti, aktivnega državljanstva.



² **Pravičnost** je stopnja, do katere posameznik lahko sprejema ugodnosti izobraževanja in usposabljanja v smislu priložnosti, dostopnosti, obravnave in rezultatov. Pravični sistemi zagotavljajo, da so izidi izobraževanja in usposabljanja neodvisni od socialno-ekonomskega ozadja ter drugih dejavnikov, ki povzročajo neugoden položaj glede izobraževanja, in da obravnavanje upošteva specifične učne potrebe posameznika. Tu se v prvi vrsti ne obravnavajo nepravičnosti v odnosu do spola, statusa pripadnika etnične manjšine, invalidnost in regionalne razlike itd., vendar so pomembne, v kolikor prispevajo k celotnemu socialno-ekonomskemu neugodnemu položaju.

³ **Učinkovitost** zajema odnos med vložkom in izidom procesa. Sistemi so učinkoviti, če vloženo proizvede maksimalen rezultat. Relativna učinkovitost v sistemih izobraževanja se navadno meri s preizkusi znanja in rezultati izpitov, kjer se meri učinkovitost v odnosu do širše družbe in gospodarstva prek zasebnih in socialnih prejemkov.



Osnovno (obvezno) izobraževanje

Sistemi obveznega izobraževanja in usposabljanja bi morali zagotoviti osnovno izobraženost in splošno potrebne ključne sposobnosti, nujne za blaginjo na znanju temelječe družbe. To je zlasti pomembno za prikrajšane skupine ter za območja, kjer v državah članicah živijo večje skupine migrantov in etničnih manjšin. Sistemi izobraževanja z zgodnjim 'razvrščanjem' učencev poglobljajo razlike v ravneh izobrazbe zaradi socialnega ozadja in zato vodijo do še bolj neenakih učnih izidov med učenci in učnimi ustanovami. Številne raziskave kažejo, da sistemi izobraževanja in usposabljanja, ki učence razvrščajo in jih usmerjajo že v zgodnji dobi, poslabšajo učinek, ki ga ima socialno-ekonomsko ozadje na rezultate izobraževanja, učinkovitosti pa dolgoročno ne povečajo. Učinkovitost in pravičnost se lahko okrepiata z osredotočanjem na izboljšanje kakovosti učiteljev in postopkov zaposlovanja na prikrajšanih območjih ter na oblikovanje sistemov samostojnosti in sprejemanja odgovornosti, s katerimi bi se izognili nepravičnosti.

Poklicno izobraževanje in usposabljanje

Ker se naše prebivalstvo stara, postaja visoka stopnja brezposelnosti mladih vse resnejša težava v EU. Do leta 2050 bo 65 odstotkov več Evropejcev kot danes starih 65 let in več, 20 odstotkov manj kot jih je danes pa jih bo v aktivni delovni dobi (15–64 let). Povečuje se tudi povpraševanje po delavcih z bolj izpopolnjenimi spretnostmi. Tisti, ki vstopajo na trg dela z najnižjimi ravnmi dosežene izobrazbe, se soočajo z največjim tveganjem brezposelnosti. Zgodnja intervencija za povečanje udeležbe in povečanje dosežkov je najučinkovitejša metoda za izboljšanje možnosti zaposlitve, bistven pa je prehod iz sveta šole v svet dela. Praksa iz držav z dobro razvitim sistemom poklicnega izobraževanja in usposabljanja kaže, da lahko udeleženci pričakujejo razumne dohodke.

Izobraževanje odraslih

Glede na izziv starajočega se prebivalstva so boljše možnosti za učenje odraslih pomembne za pravičnost in učinkovitost, pa tudi za vključitev nizko kvalificiranih posameznikov v učenje, s čimer se jim pomaga, da se bolje prilagodijo na spremembe trga dela. Vendar pa so podjetja nenaklonjena temu, da bi omogočila usposabljanje prikrajšanim, manj izobraženim in tistim, ki jim primanjkuje osnovnih spretnosti. Samo 10,8 odstotka odraslih Evropejcev sodeluje v formalnem, neformalnem in priložnostnem vseživljenjskem učenju, kar je daleč od merila uspešnosti EU, ki je bilo 12,5 odstotka udeležencev do leta 2010. Podatki o preteklih izobrazbenih dosežkih udeležencev neformalnega učenja kažejo, da se ljudje na dnu izobrazbene lestvice najmanj pogosto udeležujejo nadaljnega učenja, da bi izboljšali svoje zaposlitvene možnosti.



Visokošolsko izobraževanje

Visokošolsko izobraževanje je ključni sektor za ekonomijo in družbo, ki temeljita na znanju. Je v središču trikotnika znanja, sestavljenega iz izobraževanja, inovacij in raziskav. Kot jasno navaja sporočilo Komisije o posodobitvi univerz, se sektor visokošolskega izobraževanja EU sooča s številnimi izzivi in mora biti posodobljen, če želi postati bolj konkurenčen in spodbujati odličnost. Eden od izzivov je ustvariti različne sisteme, ki bodo omogočili enako možnost udeležbe vsem ter hkrati ostali finančno donosni in bili bolj učinkoviti. Število študentov stalno raste, istočasno pa število študentov ne krepi enakosti, saj so študenti predvsem posamezniki z ugodnim socialno-ekonomskih ozadjem. Na splošno se domneva, da je brezplačen sistem visokega šolstva (ki ga v celoti financira država) sam po sebi pravičen in pravičen. Vendar se ta domneva dejansko ni potrdila, saj je glavni odločujoči dejavnik za udeležbo v visokošolskem izobraževanju socialno-ekonomsko ozadje. Ta regresiven učinek je zlasti akuten, kjer šolski sistemi poudarjajo vplive socialno-ekonomskega ozadja na učne rezultate.

Prost dostop do visokošolskega izobraževanja ne zagotavlja nujno pravičnosti. Za krepitev učinkovitosti in pravičnosti morajo države članice prilagoditi pogoje in spodbude za pripravo večjih naložb iz javnih in zasebnih virov, kjer je primerno tudi prek šolnin, vključno s spremljevalnimi finančnimi ukrepi za prikrajšane. Potrebni so tudi posebni ukrepi na šolski ravni. Visokošolske ustanove morajo imeti bolj raznolike določbe in pobude za izpolnitev vse bolj različnih socialnih in ekonomskih potreb.





KONFERENCA 'Z ZNANJEM PROTI REVŠČINI IN SOCIALNI IZKLJUČENOSTI'

PLENARNI DEL

Pozdravni nagovor, ga. Maja Mihelič Debeljak, direktorica CMEPIUS-a Internacionalizacija izobraževanja in usposabljanja kot dodana vrednost v boju proti revščini

Evropsko leto boja proti revščini in socialni izključenosti je tudi za vključevanje v mednarodne projekte pomenilo nov izziv in občutljivo temo, ki se ji je bilo treba približati z specifičnimi izkušnjami ne samo s področja šolstva, temveč predvsem z vidika pomena znanja pri preprečevanju revščine in življenja 'na robu'.

Za mnoge mlade, pa tudi za učitelje, vodstva šol in strokovno osebje je izkušnja konkretne vpetosti v delovno – šolsko okolje neke druge države in kulture močan vzgib za iskanje novih potencialov v sebi, predvsem pa kritično presojo domačih praks in domačega dela, ki mnogokrat izničijo element konkretnega deprivilegiranega okolja in jih nadomestijo s spodbudnimi rešitvami. Mednarodna mobilnost pomeni razbremenitev učinkov in vplivov vsakdanjega okolja in možnost bolj pronicljivega soočanja z novimi pristopi in rešitvami v odnosu do sebe in s tem tudi do drugih.

Izmenjava dobrih praks, medsebojno spoznavanje in skupno razmišljanje o tem, kako načelo solidarnosti, svobodo do izobraževanja in znanja zares uresničiti, so še zlasti pomembni v obdobjih poglobljene ekonomske krize in krize vrednot, s čimer se soočamo tudi v zadnjem obdobju.

V današnjem času je še težje hoditi sam izven ustaljenih poti, zato je povezovanje človekovih potencialov prek meja še toliko bolj 'osvobajajoče', saj nakazuje konkretne pozitivne perspektive.





Socialne ločnice tudi pri znanju, dr. Zdenka Čebašek Travnik, Varuhinja človekovih pravic

Kdaj so možnosti za izobraževanje resnično enake? Kdaj bomo zadovoljni z uresničevanjem temeljne človekove pravice do izobraževanja?



S poglobljanjem gospodarske krize se še bolj kot doslej manifestirajo neenake možnosti otrok do uresničevanja temeljne pravice do izobraževanja, ki neposredno zadeva tudi delo varuhinje človekovih pravic.

Predavateljica je svoje poglede črpala skozi dve temeljni dimenziji zaznavanja, ki pa sta med seboj seveda soodvisni, saj pomenita refleksijo istega človeka: kot varuhinja človekovih pravic, na katero se dnevno obračajo po pomoč prizadeti, ter skozi svoje 'prekmurske korenine', kjer je že kot otrok občutila razlike, ki jih ustvarjajo neenaka družbena okolja. Tako kot v preteklosti tudi v sedanjem družbenem položaju te razlike še vedno obstajajo, tudi na račun brezposelnosti družinskih članov, predvsem 'mater' kot temeljev otrokovega razvoja, ki niso imele možnosti izobraževanja, predvsem pa tega 'privilegija' ne morejo zagotoviti svojim otrokom v začetku 21. stoletja, ko se pogosto sklicujemo na usmeritve 'na znanju temelječe družbe'.

Razlike med posameznimi regijami se zaostrejejo, ne samo v smislu opremljenosti šol, materialnih pogojev, temveč predvsem v usposobljenosti in predanosti učiteljev in vodstev šol, da z inovativnimi ukrepi, s pristopom prisluhniti slehernemu otroku, postavijo znanje kot vrednoto tja, kjer bo lahko tudi v teh kriznih časih imela svojo dodano vrednost.

Graditi je treba na dobrih praksah in izkušnjah, na svetlih točkah, ki jih premore vsako regionalno/lokalno okolje, na že uveljavljenem medgeneracijskem sodelovanju in konkretnih projektih, ki jih izvajajo prostovoljci (na primer Sadeži družbe⁴).

⁴Spletna stran: <http://www.sadezidruzbe.org/>.



Revščina in življenje na robu pa seveda botrujeta tudi drugim negativnim pojavom v družbi, nasilju, različnim vrstam odvisnosti. Otroci, ki doma izkušajo nasilje, so v šoli manj uspešni, nasilje pa je mnogokrat pogojeno z nizkim socialnim statusom in nizko izobrazbeno ravnijo staršev.

Dodatna učna pomoč postaja vsakodnevna praksa. Ali je to res prava rešitev za manj uspešne otroke? Marsikdo si dodatne pomoči ne more privoščiti, zato je prave odgovore treba iskati predvsem v enotni, skupni akciji vseh odgovornih deležnikov, večji angažiranosti učiteljev, vodstev šol, ustvarjanju pozitivnega delovnega okolja tudi v izobraževalnih institucijah, od osnovne šole naprej.

Slovenija ima na razpolago namenska sredstva prav za izravnavanje regionalnih razlik v materialnih pogojih, v katerih delajo šole. Evropski socialni sklad je namenjen reševanju razlik, ki so posledica ekonomskega razvoja, posledica propada tovarn in gospodarskih družb. Vse prevečkrat se finančna sredstva namenjajo infrastrukturi in novim tehnologijam, ne pa dvigu kakovosti šolanja.

Dejstvo, da te lahko definira okolje, iz katerega prihajaš, je treba preseči s sistematičnimi in celovitimi pristopi.

Šola mora odigrati svojo vlogo, postati generator odpravljanja neenakosti, ne samo v številu računalnikov, v spreminjanju odnosov učiteljev do otrok, ki prihajajo iz takšnega okolja, v ravni njihovih pričakovanj, ki so mnogokrat prenizka. Pomembna je tudi vloga prostovoljstva pri premagovanju socialne izključenosti.





Materialne dobrine in kakovost pouka, dr. Andreja Barle Lakota, MŠŠ,
direktorica Urada za razvoj šolstva

Premik od znanja kot vrline in omike do znanja kot tržnega blaga

Dr. Andreja Barle se je v svojem prispevku osredotočila na tri vidike novega razumevanja znanja in njegove vloge v preprečevanju revščine in socialne izključenosti:

- novo pojmovanje znanja,
- šola – institucija – kot dejavnik socialne vključenosti,
- nova vloga mladih v družbenem vsakdanjiku.

V obdobju postmaterialne družbe znanje prerašča naravo ‚omike oziroma vrline‘ ter postaja tržna dobrina, fiksni material; znanje kot abstrakcija pa s tem postavlja v ospredje tudi šolo kot institucijo. Spričevalo (licenca) je vstopnica v svet dela in hkrati pozicijska dobrina, vstopnica za družbeni položaj.

Zanimivo je, da je kljub tem ugotovitvam med mladimi vedno bolj prisotna odsotnost oziroma apatičnost do tega za družbo vitalnega procesa (pridobivanja znanja) in s tem do šole kot generatorja in ustvarjalca novih znanj in kompetenc. Tudi stalno strokovno usposabljanje učiteljev v tem smislu ni učinkovito in ne prinaša sprememb v odnosu mladih do šole.





Težava je v strukturi, v organizaciji šole in učnega procesa, v konceptu učnega procesa, saj šola postaja dejavnik družbene neenakosti. Šola kot institucija ima možnost, da za vsakogar enakovredno ustvari priložnosti in pravičnosti in s tem preraste konkretno ekonomsko ozadje otroka. Ne more pa šola postati izravnalni instrument družbene nepravilnosti, saj čedalje manj, le okoli 20-odstotno vpliva na družbeno mobilnost. Odgovornost učiteljev je seveda ključna, učitelji se morajo odzivati na težave otrok, nikakor pa v imenu prijaznosti ne morejo zniževati kriterija zahtevnosti. Učenci kot samostojni subjekti imajo svoj status v okviru k učenju usmerjenega procesa.

Družbena mobilnost mladih in ustvarjanje njihovega položaja v družbi morata temeljiti na samoizpopolnjevanju in samozavesti, pridobljeni skozi učni proces. Pretirano usmerjanje, ‚varovanje‘ njihovega vstopa v življenje je preveč izraženo skozi različne formalne in neposredne oblike komunikacije v okviru izobraževalnega procesa. Ko bodo odnosi v šoli temeljili izključno na delu in bodo učence v razredu povezovali na enakovredni ravni, ne pa jih odtujevali, se bo zmanjšala tudi potreba po vseh vrstah nadzora in usmerjanja in tudi inštrukcijah in drugih oblikah ‚asistenc in pomoči‘ mladim.



Evropsko leto boja proti revščini in socialni izključenosti, Danica Ošljaj, MDDSZ, koordinatorica leta boja proti revščini in socialni izključenosti

Gospa Danica Ošljaj, direktorica Direktorata za socialne zadeve na Ministrstvu za delo, družino in socialne zadeve ter koordinatorica evropskega leta boja proti revščini in socialni izključenosti, je predstavila program aktivnosti, ki jih je v letu 2010 koordiniralo ministrstvo, ter temeljne vsebinske, programske in finančne okvire.

Nosilno izvajalsko telo za uresničevanje evropskega leta boja proti revščini je MDDSZ, nosilec oglaševalske in komunikacijske kampanje pa je oglaševalska agencija FORMITAS. Proračun, namenjen izvajanju dejavnosti, je 240.000 evrov, 50-odstotno sofinanciranje pa se vrši s strani nacionalnega proračuna.

Formalna vsebinska podlaga za aktivnosti v tem letu je nacionalni program ukrepov in aktivnosti evropskega leta 2010 v Sloveniji, ki je bil sprejet s strani nacionalnega odbora za uresničevanje leta 2010.

Temeljno načelo načrtovanja in izvajanja programa je bilo učinkovito medresorsko in medsektorsko sodelovanje, predvsem pa je bila v program vključena vrsta nevladnih institucij in posameznikov, ki poleg državnih institucij in odgovornih javnih zavodov predstavljajo najbolj senzibilen in neposreden stik z ranljivimi skupinami.



Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve je v tem letu pripravilo in izdalo pet brošur, ki na različne načine predstavljajo ukrepe za zniževanje socialne izključenosti: *Vse za mlade*, *Vse za starejše*, *Sodelovanje z NVO*, *Uveljavljanje pravic iz javnih sredstev* ter *DSP in varstveni dodatek*.

Inštitut RS za socialno varstvo je izdelal tudi vmesno poročilo – Evalvacijo 2010, ki bo služila kot podlaga za poročilo EK. Poročilo EK pa služi kot Poročilo Evropskemu parlamentu in Svetu EU, predvideno za december 2011.

Fokusni tedni, posebna novinarska nagrada, je bila podeljena na ravni EU, zaključna konferenca evropskega leta boja proti revščini in socialni izključenosti pa bo od 16. do 17. decembra v Bruslju. Več informacij je dostopnih na spletni strani www.2010againstopoverty.eu.

Soustvarjanje vrednot in učenje, dr. Gabi Čačinovič Vogrinčič, UL, profesorica sociologije in pedagogike

Znanje je temeljna in najdragocenejša substanca – surovina, ki tlakuje pot v blaginjo in uspešno življenje vsakega posameznika. Šola ima ključno vlogo pri ustvarjanju znanja ter širšem osebostnem razvoju vsakega posameznika. Kljub tem pomembnim ugotovitvam pa so številne raziskave pokazale, da se znanje revnih otrok in otrok iz deprivilegiranih okolij slabše ocenjuje. V svoji vlogi ‚varovalke‘ mora šola s svojim konceptom inkluzivne institucije in s svojo širino dopuščati ‚1000 individualnih korakov do znanja, kjer vsak korak šteje‘, ter s tem spodbujati radost znanja in izkušnje napredovanja vsakega posameznega učenca. Šola je dolžna zagotoviti življenjski in ustvarjalni prostor tudi za tiste, ‚ki štejejo na prste‘.



Pri uveljavljanju tega koncepta ima pomembno vlogo trikotnik učitelj – učenec – starši, ki se s sebi lastnimi posebnostmi uresničuje v vsakem posameznem okolju kot rezultat specifičnih okoliščin in odnosov in je živ proces spreminjanja, dograjevanja in nadgrajevanja.



Dejavnik revščine je treba izključiti iz procesa učenja oziroma eliminirati vse tiste elemente v odnosih in procedurah učnega procesa, na katere bi lahko vplivali dejavniki socialnega primanjkljaja. V svoji osnovni izobraževalni in vzgojni funkciji mora šola mobilizirati širše družbeno okolje, da se zmanjšajo razlike med učenci, ki jih pogojujejo zunanji dejavniki, in graditi na notranji motivaciji, kakovosti medsebojnih odnosov in nagrajevanju vsakega individualnega uspeha. Poleg samega izvajanja učnega procesa mora šola nagovoriti druga okolja, kjer šola deluje, da se začnejo zavedati neenakosti, ki jih pogojujejo socialne razlike, in jih v sodelovanju s širšo okolico tudi odpravljati.

Vsak učenec je soudeleženec v učnem procesu, vsak posameznik ima zato vse možnosti, da uspe – in šola mu jih mora zagotoviti.

Kontekst, v katerem lahko ustvarjamo pogoje za enakovreden razvoj vseh, je koncept delovnega odnosa, soustvarjanja. Vsi, ki skrbijo za učenca in njegovo znanje, se morajo zavedati, **da je neuspeh največje tveganje za človekovo življenje, uspeh pa največji dejavnik duševnega zdravja posameznika.**

Šola je prostor dela, ki rojeva pozitivno energijo, pozitivne občutke, željo po znanju, zblževanju, sodelovanju, aktivni participaciji.

Učenci, ki izhajajo iz socialno ogroženih okolij, morajo prerasti socialni okvir, iz katerega so izšli. Učitelj mora biti dojemljiv in občutljiv, da zazna te primere in se nanje ustrezno odzove. »Učitelj ne more biti nihče, ki ne uživa v svojem lastnem učenju.«





Kaj pomeni izkusiti revščino, Franci Rogač, Ambasador evropskega leta boja proti revščini in socialni izključenosti

Pravljicar Franci Rogač je zelo dobro poznan po svojih dobrodelnih dogodkih in akcijah, predvsem za bolne in invalidne otroke. Na konferenci je v priložnostnem intervjuju odkrito spregovoril o prehojeni poti od brezdomca do priljubljenega pravljicarja in aktivnega, družbeno angažiranega borca za temeljne človekove pravice, katerega poslanstvo je dobrotelnost. Obe ekstremni izkušnji – revščina in dno in življenje pravljicarja – sta si intimno zelo blizu. Njegovi preobrazbi so poleg okoliščin botrovali tudi osebna trma in notranja energija, ki jo je ob pravem trenutku usmeril v pravo smer.

Poleg svojega poslanstva pravljicarja (medtem sta v posebni izdaji in v braillovi pisavi izšli njegovi dve pravljici *Izgubljena slončica* in *Nosku se zgodi čudež*) je spregovoril tudi o svojem zadnjem projektu: napolniti stadion Stožice s 13.000 prisotnimi in ustvariti največji pravljicni dogodek v zgodovini Slovenije. Z njim se Franci Rogač želi vpisati v Guinnessovo knjigo rekordov kot pravljicar, ki mu je na dobrodelno pravljicno prireditev uspelo privabiti največ otrok, hkrati pa jim želi podariti tudi knjižni izvod svoje pravljice.

Doslej je Franci s svojo dobrotelnostjo razveseljeval otroke po šolah, bolnišnicah, knjižnicah in drugih ustanovah. Eden njegovih zadnjih projektov je bil 7. decembra 2010, ko je v pravljicnem vlaku, ki je stal na železniški postaji v Ljubljani, ves dan pripovedoval pravljice. Prisluhnilo mu je okrog 650 otrok. In prav ob koncu tega projekta se je utrnila ideja napolniti dvorano v Stožicah.





DELO V DELAVNICAH

Čeprav je znanje temeljno orodje za učinkovit spopad z revščino in socialno izključenostjo pri vseh starostnih skupinah, je mogoče konkretne ukrepe in predloge, kako okrepiti vlogo znanja pri reševanju omenjenih težav v okviru procesa izobraževanja in usposabljanja, pridobiti in razviti le ob funkcionalni osredotočenosti na posamezne segmente oziroma vidike šolskega procesa. Vsebino delavnic po posameznih ravneh izobraževanja in usposabljanja so ustrezno ilustrirali in dopolnili izbrani projekti v okviru programa Vseživljenjsko učenje.

Delavnice so vključevale naslednje aspekte izobraževanja in usposabljanja:

- Vpliv šolskih praks na socialno vključevanje in učno uspešnost osnovnošolskih otrok iz deprivilegiranih okolij.
- Možnosti in priložnosti mladostnikov z učnimi ali vedenjskimi težavami za pridobitev izobrazbe in socialnih veščin.
- Izobraževanje odraslih kot dejavnik družbene vključenosti in izhod iz revščine.



DELAVNICA 1: Vpliv šolskih praks na socialno vključevanje in učno uspešnost osnovnošolskih otrok iz deprivilegiranih okolij

Moderatorki: dr. Fani Nolimal in Urška Margan, Zavod RS za šolstvo

Uvodničarka: mag. Marjeta Doupona Horvat, ‚Kvalitativna študija šolskih karakteristik glede na uspešnost v raziskavah znanja matematike, naravoslovja in bralne pismenosti‘, Pedagoški inštitut

Predstavljeni projekti:

- ‚Pomoč pri vključevanju otrok migrantov v izobraževanje‘, Mojca Jelen Madruša, OŠ Koper;
- ‚Izboljšanje bralne in matematične pismenosti‘, mag. Anastazija Avsec, OŠ Kapela

Sporočilo *Učinkovitost in pravičnost v izobraževanju* poudarja, da sta predšolsko in osnovnošolsko izobraževanje ključnega pomena glede doseganja učnih rezultatov in socialnega prilagajanja otrok v družbi. Države članice bi morale več vlagati v osnovne ravni šolanja, saj je to učinkovito sredstvo za vzpostavitev temeljev nadaljnega učenja, za preprečevanje izpada iz procesa učenja, večjo enakost učnih izidov in celotnih ravni sposobnosti. Učinkovitost in pravičnost se lahko okrepiata z osredotočanjem na posameznega učenca in njegove specifične, na izboljšanje kakovosti dela učiteljev in celotne institucije, z okrepljenim inovativnim delom na prikrajšanih območjih ter z osredotočanjem na oblikovanje sistemov samostojnosti in sprejemanja odgovornosti, s katerimi bi se izognili nepravilnostim.

Tem ugotovitvam so se približale in jih tudi razširile razprave v okviru delavnice.

Kot uvod v razpravo in razmišljanja o ‚vplivu šolskih praks na socialno vključevanje in učno uspešnost otrok iz deprivilegiranih okolij‘ je mag. Marjeta Doupona Horvat s Pedagoškega inštituta v Ljubljani predstavila nekaj izsledkov iz študije *Kvalitativna študija šolskih karakteristik glede na uspešnost v raziskavah znanja matematike, naravoslovja in bralne pismenosti* in osvetlila nekaj ključnih – na izsledke raziskave vezanih težav, ki bi jih s tem v zvezi morala reševati nacionalna šolska politika.

Oba v nadaljevanju predstavljeni projekta sta poudarila pomen inovativnih pristopov in internacionalizacije izobraževanja pri konkretnem uveljavljanju demokratičnih odnosov v šoli, spoštovanju drugačnosti in uveljavljanju enakih možnosti. Sodelovanje pri projektih učencem dviga samospoštovanje, krepi odprtost in motivacijo za poglobljanje odnosov med vsemi in aktivno vključevanje v družbeno okolje.



Zlasti vključevanje učencev iz deprivilegiranih območij v širše mednarodno okolje ne pomeni samo verifikacije učinkovitosti njihovega pedagoškega dela, temveč soočanje s samimi seboj, prepoznavanje lastnih potencialov, ki pridejo do izraza ob preraščanju zaprtosti v ‚tradicionalne predsodke‘ v okviru ‚majhnosti in primanjkljajev domačega okolja‘. Spoznanje, da otrok iz majhne slovenske podeželske šole enakovredno sodeluje v delovnem procesu na osnovi šoli sredi Danske, Nemčije ali Romunije, ima dolgoročne posledice na njegova pričakovanja ter ambicije ter na odnose do sebe in drugih. Obiski sošolcev iz držav, ki so sodelovale v projektu, pa so OŠ v Kapeli spremenili v osrčje dogajanja v samem kraju in s tem dvignili pomen izobraževanja, status znanja kot vrednote in s tem celoten vrednostni sistem.



SPOROČILA DELAVNICE 1

Na osnovi predstavitev študije, obeh projektov ter v razpravi predstavljenih primerov dobrih praks (predvsem uspešna integracija romskih otrok v pouk na OŠ Sveti Jurij) so bili oblikovani naslednji predlogi rešitev in ukrepov:

Za doseg določenega cilja sta potrebna vztrajnost ter sodelovanje z zunanjimi institucijami v okolju, kjer šola deluje. Pri tem je bistvenega pomena vključevanje staršev ter spodbujanje solidarnosti (na primer učna pomoč dobrih učencev slabšim). Otroke je treba usmerjati na osnovi enakovrednega sodelovanja in ne v obliki intervencije.



Nujno so potrebne izmenjave dobrih praks ter uporaba inventivnih praks, zavzetost in profesionalna odgovornost posameznega učitelja. Preseči je treba prepričanje, da je glavno poslanstvo šole prijaznost namesto osredotočenost na znanje. To miselnost je treba spremeniti. Pričakovanja in zaupanje v znanje in samostojno razmišljanje učencev so prenizka. To še zlasti velja za otroke iz socialno šibkih okolij. V takšen odnos je treba prepričati tako starše kot učence ter tudi učitelje, ki imajo o sebi nizko samopodobo.

Visoka pričakovanja do učencev ob primerni spodbudi vodijo k dobrim rezultatom. Šolsko prakso je treba usmeriti k vključevanju in učni uspešnosti otrok iz manj spodbudnih okolij. V podporo tem usmeritvam je treba za vsakega učenca pripraviti osebni izobraževalni načrt (to bi morala biti norma). Ponovno bi bilo treba opredeliti kompetence in pristojnosti učitelja. Vse se namreč začne pri učitelju – vendar je učiteljski poklic podcenjen, zavedati pa se je treba, da to ni poklic za vsakogar.

Šole bi se morale med seboj povezovati (tako na lokalni kot na mednarodni ravni) – ne zgolj projektno, temveč v smislu sistema medsebojnega sodelovanja (potrebna bi bila podpora s strani države). Pri socialnem vključevanju je zelo pomembno spodbujanje medkulturnosti).

Na voljo bi morala biti stalna strokovna spopolnjevanja za učitelje, ki delajo na tem področju.





DELAVNICA 2: Možnosti in priložnosti mladostnikov z učnimi ali vedenjskimi težavami za pridobitev izobrazbe in socialnih veščin

Moderatorki: Danuša Škapin, Center RS za poklicno izobraževanje, in mag. Erika Rustja, MŠŠ, Urad za razvoj šolstva

Uvodničar: dr. Dušan Rutar, CIRIUS – *Družbene razsežnosti vključevanja ranljivih oseb in nove oblike izključevanja*

Predstavljeni projekti:

- Projekta 'Nova priložnost' in 'Leonardo Mobilnost', Irena Rojko, Dijaški dom Ptuj, in Nadja Jager Popović, ŠC Ptuj
- Projekti mobilnosti tudi za mlade z manj priložnostmi, Katja Ziherl, VIZ Višnja Gora
- Projekt 'DISK – Državlanske in socialne kompetence za mlade', Ana Bratina in Maja Smole Đorđević, TŠC Nova Gorica

Ob dejstvu, da se evropsko prebivalstvo stara, postaja vse resnejša težava stalno visoka stopnja brezposelnosti mladih v EU. Do leta 2050 bo 65 odstotkov več Evropejcev starih 65 let in več, 20 odstotkov manj pa jih bo v aktivni delovni dobi (15–64 let). Povečuje se tudi povpraševanje po delavcih z bolj izpopolnjenimi spretnostmi. Tisti, ki vstopajo na trg dela z najnižjimi ravni dosežene izobrazbe, sem spadajo tudi mladostniki z učnimi in vedenjskimi težavami, se soočajo z največjim tveganjem brezposelnosti. Zgodnja intervencija za povečanje udeležbe in povečanje dosežkov je najučinkovitejša metoda za izboljšanje možnosti zaposlitve, bistven pa je tudi prehod iz sveta šole v svet dela.





Uvod v delo v delavnici je bil prispevek '**Družbene razsežnosti vključevanja ranljivih oseb in nove oblike izključevanja**' dr. Dušana Rutarja s Centra za izobraževanje, rehabilitacijo in usposabljanje Kamnik. Dr. Rutar je bil nosilec projekta '**Inkluzija in inkluzivnost**', ki je v letih 2009 in 2010 potekal na Centru RS za poklicno izobraževanje. Rezultat projekta je bil model nudenja pomoči učiteljem pri delu z dijaki s posebnimi potrebami, ki so integrirani v redne oddelke⁵.

Seveda pa socialna vključenost oz. izključenost ne zajema le problematike oseb s posebnimi potrebami, kar je bil tudi temeljni poudarek dr. Rutarja v uvodnem prispevku v delavnico.

Projekt 'DISK – Državljske in socialne kompetence za mlade'

V projektu je sodelovalo osem osnovnih, srednjih šol in dijaških domov pod vodstvom Tehniškega šolskega centra Nova Gorica; gre za projekt, financiran s strani Evropskega socialnega sklada. Namen projekta je bil celostno vplivati na mladostnike, ki prihajajo iz socialno 'šibkega' okolja, in jih prek vključevanja v različne aktivnosti motivirati za šolsko delo. Rdeča nit, ki je povezovala vse aktivnosti, je celosten pristop do mladostnikov, izhodišče pa stik in osebni odnos do posameznika.

Projekti mobilnosti tudi za mlade z manj priložnostmi

Primer je VIZ Višnja Gora, kjer se dijaki že vrsto let vključujejo v mobilnosti v okviru podprograma Leonardo da Vinci. Udeleženci s pomočjo projektov mobilnosti lahko izboljšajo svoje poklicno znanje, pridobijo spretnosti in kvalifikacije, zaposljivost in vključenost na evropski trg dela.

Mladostniki z učnimi ali vedenjskimi težavami v formalnem izobraževanju lahko kaj hitro izpadejo iz sistema ter se pridružijo mladostnikom, ki so na trgu dela, vendar so njihove možnosti za zaposlitev zelo majhne. Zanimivo je, da mladi običajno kljub vedenjskim težavam, ki so izražene v matični šoli, v novem okolju normalno delujejo in nimajo težav v profesionalnem in zasebnem življenju med svojim bivanjem v šoli gostiteljici v drugi državi. Z vključevanjem mladostnikov v predlagani model se njihova šolska pot lahko zaključi uspešno, hkrati pa se poveča njihova priložnost na trgu dela (pridobijo izobrazbo, povečajo samozaupanje, zgradijo pozitivno samopodobo), zmanjša se tudi število mladih, ki so na socialnem robu z majhnimi možnostmi vključevanja v skupino aktivnega prebivalstva.

⁵Spletna stran: http://www.cpi.si/files/cpi/userfiles/Datoteke/Publikacije/Inkluzija_in_inkluzivnost.pdf.



Projekta 'Nova priložnost' in 'Leonardo Mobilnost'

Šolski center Ptuj spada med VIZ z zelo pestro mobilnostjo tako dijakov kot tudi profesorjev. Eden od uspešnejših projektov, ki ga vodi šola, je tudi projekt 'Nova priložnost'. Temeljni cilj projekta je oblikovati inovativni model za 'novo priložnost' mladostnikov, ki potrebujejo več spodbude za pridobitev izobrazbe in socialnih veščin, in vzporedno s tem usposobiti mentorje, mediatorje in multiplikatorje ter model preizkusiti na učencih in dijakih ter drugih mladostnikih. Izvajanje modela v praksi bi prispevalo k dvigu izobrazbene ravni mladostnikov, povečanju njihove priložnosti na trgu dela, zmanjševanju socialne izključenosti posameznika. V okviru projekta je bil narejen Priročnik – napotila izobraževalnim inštitucijam za izvajanje modela in pripravljen predlog za uvajanje primera dobre prakse v izvedbene kurikule šol.

SPOROČILA DELAVNICE 2

Izločanje drugačnih in izražanje pripadnosti skupini, ki simbolno predstavlja uspeh v družbi in se oblikuje tako, da izloča in zaničuje tiste, ki so drugačni, je sicer pojav v procesu odraščanja oz. oblikovanja osebne in kolektivne identitete. V procesu učnega in vzgojnega procesa pa mora šola kot institucija socialnega vključevanja 'drugačnosti v vseh oblikah' nameniti še posebno pozornost. S konkretnimi ukrepi mora preventivno delovati proti izključevanju s promocijo socialne vključenosti v okviru šolskega kurikula ter z vključevanjem stigmatiziranih posameznikov in skupin. Prav tako je naloga šole, da aktivno gradi medgeneracijsko solidarnost, in to s praktičnimi dejavnostmi, s katerimi se vzpostavljajo socialni stiki med generacijami.

Pomoč posameznemu dijaku z učnimi težavami ne sme biti preozko usmerjena na različne oblike učne pomoči, saj so dijakove težave praviloma kompleksne in bi zahtevale projekt, ki bi povezal vse udeležene, starše, predvsem pa dijaka. Pomoč in podporo dijaku na različnih stopnjah morajo izvajati različni strokovni delavci – od učiteljev, svetovalnih delavcev do specialnih pedagogov. Pomembno je, da se dijaki z učnimi težavami enakovredno vključujejo v skupne projekte razreda in šole.

Šole navzven sodelujejo s starši in centri za socialno delo, sodelovanje z drugimi inštitucijami pa se jim zdi manj pomembno. Pa vendar so neformalne, izvenšolske oblike pomoči dijaku oz. študentom s težavami lahko zelo uspešne. Za izobraževalne ustanove je zelo pomemben podatek, kaj se je zgodilo z njihovimi učenci/dijaki po končanem šolanju. Ti podatki se zaradi varovanja osebnih podatkov ne morejo



zbirati. Pa vendar gre za povratno informacijo, koliko je bilo šolanje, vključevanje v projekte in druge aktivnosti uspešno in učinkovito za nadaljnjo kariero dijakov in študentov.

Oblikovati je treba odnose, ki temeljijo na soudeležbi. Pri tem ima veliko vlogo koncept aktivnega državljanstva, kjer igrajo pomembno vlogo nevladne organizacije, ki omogočajo tako socialno vključenost kot različne oblike aktivnega državljanstva. Spodbujati moramo prostovoljno delo v organizacijah in mrežah, organizirane dejavnosti v skupnostih, sodelovanje v političnih strankah, sodelovanje v interesnih skupinah in sodelovanje na volitvah.

Krepitev medkulturnega dialoga, stereotipe in druge oblike zavračanja drugih in drugačnih lahko na primeren način izrazimo skozi aktivnosti za krepitev medkulturnega dialoga. Te aktivnosti so preventivno sredstvo, saj se udeleženci sprostijo in odprejo za sodelovanje ter pri tem pozabijo na osebne ovire, s katerimi bi v drugačnih okoliščinah imeli težave pri vključevanju v dejavnost. Ob odprtosti in radovednosti se z njimi veliko naučimo tudi odrasli, saj so zastavljene tako, da spodbujajo razvoj načel solidarnosti, strpnosti in sodelovanja.

Pomen internacionalizacije in projektne dela – projekti programa Vseživljenjsko učenje, Evropskega socialnega sklada in drugi **so priložnost, da ideje uresničimo v praksi in da zagotovimo njihovo trajnost na širšem, nacionalnem nivoju.** Z vključevanjem v projekte mobilnosti mladi dobijo priložnost, da se pokažejo v novi luči. Pomembno je, da projektom, ki imajo pozitivne učinke, zagotovimo trajnost – nadaljevanje tudi po uradnem zaključku, najboljše rešitve pa lahko preidejo na sistemsko raven.



DELAVNICA 3: Izobraževanje odraslih kot dejavnik družbene vključenosti in izhod iz revščine

Moderatorka: dr. Natalija Vrečer, Andragoški center Slovenije

Uvodničarka: dr. Vesna Leskošek, UL, Fakulteta za socialno delo, 'Poglabljanje revščine in socialna izključenost'

Predstavljeni projekti:

- Medgeneracijski projekt ‚Z roko v roki‘
- Projekt ‚Volunteering: Say Yes!‘

Ključni odgovor na izziv starajočega se prebivalstva v Evropi in hkrati temeljni odgovor v boju za preprečevanje socialne izključenosti in zagotavljanje enakih možnosti do izobraževanja je **bolj učinkovito uveljavljanje koncepta vseživljenjskega učenja** in ustvarjanje boljših priložnosti za učenje odraslih, predvsem tudi nizkokvalificiranemu kadru, ki je najbolj občutljiv na spremembe na trgu trga dela in s tem najbolj ranljiv. Ugotovitve namreč kažejo, da so podjetja nenaklonjena temu, da bi omogočila usposabljanje prikrajšanim, manj izobraženim in tistim, ki jim primanjkuje osnovnih spretnosti.

Samo 10,8 odstotka odraslih Evropejcev sodeluje v formalnem, neformalnem in priložnostnem vseživljenjskem učenju, kar je daleč od merila uspešnosti EU (12,5 odstotka udeležencev do leta 2010). Podatki o preteklih izobrazbenih dosežkih udeležencev neformalnega učenja tudi kažejo, da se ljudje na dnu izobrazbene lestvice najmanj pogosto udeležujejo nadaljnega učenja, da bi izboljšali svoje zaposlitvene možnosti. Izobraževanje je pogosto izhod iz socialne izključenosti in revščine, pomembna sta tako formalno kot neformalno in priložnostno učenje. Temu v prid govori tudi 'Evropska platforma za boj proti revščini', ki izpostavlja zagotovitev socialne in teritorialne kohezije v podporo rasti in nastajanju novih delovnih mest. S tem koristi tistemu delu prebivalstva, ki se spopada z revščino in socialno izključenostjo.

Evropska komisija želi zmanjšati stopnjo osipa s sedanjih 15 odstotkov na 10 odstotkov; prav tako bi bilo treba delež prebivalstva med 30 in 34 letom starosti, ki je končalo terciarno izobraževanje, povečati z 31 odstotkov na vsaj 40 odstotkov v letu 2020.



Uvod v razpravo v delavnici je bila predstavitev dr. Vesne Leskošek s Fakultete za socialno delo, ki je izpostavila nekatere strateške evropske in nacionalne vidike, ki podpirajo vlogo znanja v boju proti revščini na področju izobraževanja odraslih, ter poudarila konkretne premike v zadnjem obdobju v nekaterih državah članicah.

Konkretni premiki v državah EU in v Sloveniji:

- povečanje delavcev v fleksibilnih oblikah zaposlitve (Belgija, Irska, Avstrija, Nemčija),
- povečanje revščine pred finančno krizo v državah, ki so veljale za močne socialne države (Švedska, Finska in Nemčija),
- največje povečanje revščine v času ekonomske krize v državah, ki so sprejele enotno davčno stopnjo (Baltske države, Slovaška, Romunija).
- V Sloveniji se je leta 2008 stopnja tveganja revščine povečala z 11,5 odstotka v letu 2007 na 12,3 odstotka. Med glavnimi vzroki za takšno stanje uvodničarka smatra premik od socialne države k modernizaciji sistema socialne zaščite, od nezaposlenosti k neaktivnim, od denarnih socialnih pravic k socialnim transferjem, od delavskih pravic k (ne)varni prožnosti, od revnih prek odvisnih, od socialnih transferjev h kriminalcem.





Medgeneracijski projekt ‚Z roko v roki‘

Projekt je potekal pod pokroviteljstvom Ministrstva za šolstvo in šport in Evropskega socialnega sklada. Sodelujoči partnerji v projektu so povezovali prakse različnih ravni izobraževanja in usposabljanja. Partnerske institucije v projektu so bile: 2 vrtca, 2 gimnaziji, 4 osnovne šole in 3 domovi starostnikov iz koroške regije. Aktivnosti, v katere so se udeleženci vključevali v obdobju dveh let, kolikor je trajal projekt, so bile na vsebinski ravni zasnovane tako, da so sledile vzgojno-izobraževalnim in razvojnim ciljem vsake izmed generacij.

Projekt ‚Volunteering: Say Yes!‘

Projekt prostovoljnega dela starejših Zavoda za novodobno izobraževanje se izvaja v sklopu evropskega programa VŽU, podprograma Grundtvig, in je sofinanciran s sredstvi Evropske unije. Namenjen je prostovoljnemu delu oseb, starejših od 50 let, posamezne izmenjave v okviru projekta pa trajajo šest tednov.

Delo v obeh projektih je spodbudilo intenzivnejše medgeneracijsko in tudi medkulturno sodelovanje ter s tem okrepilo socialno kohezijo, kulturo bivanja in razvoj medgeneracijske stabilnosti. Sodelovanje v projektih je prispevalo k medsebojnemu razumevanju, sprejemanju različnosti, razvoju novih oblik sobivanja in sodelovanja, k oblikovanju povezanosti in medsebojne pripadnosti ter solidarnosti med generacijami.





SPOROČILA DELAVNICE 3

Po predstavitev je delo v delavnici potekalo v dveh skupinah, vsaka skupina je predstavila pobude na iztočnice:

Kakšne prakse socialne izključenosti in revščine so značilne za sodobno družbo (v Sloveniji)?

Žrtve socialne izključenosti: osebe s posebnimi potrebami (gluhi in naglušni, slepi in slabovidni, gibalno ovirani, osebe z motnjami v duševnem razvoju), brezposelni, migranti, tuji delavci, starejši, brezdomci, zaposleni z nizkimi dohodki.

Kaj si predstavljate pod socialno izključenostjo in revščino starejših?

Obe skupini si pod socialno izključenostjo in revščino starejših predstavljata:

- izolacijo,
- odtujenost – na robu družbe,
- osamljenost.

Izključenost in revščina starejših pa ne vplivata le na starejše, temveč tudi na mlajše, saj težje pridejo v stik s starejšimi. Generacije zamujajo priložnosti za vzajemno učenje, s tem pa postajajo tudi vse bolj emocionalno, psihično in socialno ločene.

Kaj bi lahko storili v lokalnem okolju, da bi preprečili socialno izključenost in revščino? Potrebni ukrepi:

- medgeneracijske akcije,
- subvencioniranje izobraževanja odraslih (univerze za tretje življenjsko obdobje),
- sistemske ureditve,
- izobraževanje z več mehкими vsebinami,
- aktivna vključenost v aktivnosti medgeneracijskega sodelovanja kot del rednega kurikula.





ZAKLJUČKI KONFERENCE (UGOTOVITVE IN PREDLOGI)

Družbene reforme v podporo zmanjševanju revščine in socialne izključenosti

Da bomo lahko uresničili vlogo znanja in izobraževalnih institucij pri preprečevanju revščine in socialne izključenosti, morajo biti izpolnjeni nekateri širši družbenopolitični in gospodarski pogoji.

S strukturnimi reformami je treba zagotoviti, da bo minimalna plača omogočala življenje nad pragom revščine. Pojav revščine je treba obravnavati celovito in ne le na osnovi administrativno določenih finančnih kazalnikov, ki kot edino merilo marsikdaj pomenijo, da nekdo ostane brez pomembnih socialnih transferjev zgolj zato, ker za nekaj evrov presega določeni cenzus. To pomeni tudi onemogočanje izigravanja solidarnosti in preprečevanje neupravičenosti do socialnih transferjev.

Eden od predlogov v to smer je univerzalni temeljni dohodek – dohodek, ki bi ga (mesečno) prejeli vsi državljani (in tisti, ki imajo stalno bivališče), neodvisno od drugih dohodkov, zaposlitve, premoženja, družinske situacije, pripravljenosti sprejeti ponujeno delo ali kakršnih koli drugih podobnih pogojev, in naj bi zadoščal za osnovno preživetje.

Ne glede na izobrazbo po končanem šolanju mladi vse težje pridejo do redne zaposlitve, povečuje se obseg priložnostnih in ne trajnih oblik zaposlovanja brez ustrezne socialne varnosti. Tako kot druge razvite države tudi Slovenijo čaka izziv, kako razviti nove sektorje in oblike zaposlovanja, ki bodo omogočili socialno varnost ter smiselno, avtonomno in družbeno koristno delo.

Zaradi okoljsko-razvojnih izzivov oz. dejstva, da je danes težava razvitega sveta potrošnja industrijskih izdelkov in storitev, ne pa proizvodnja, in da imamo že dlje časa opravka z gospodarsko rastjo, ki ne ustvarja delovnih mest (t. i. jobless growth), se na izzive varovanja okolja in narave kot alternativa in kot možnost ponovnega vzpostavljanja smiselnega in avtonomnega dela pojavlja zaposlovanje v sektorju neprofitnih nevladnih organizacij. Glede deleža zaposlenih v tretjem sektorju je Slovenija ena od najmanj razvitih držav v EU.

Državljeni so večinoma preobremenjeni. Zahteve po še odgovornejšem, hitrejšem delu v službah in izven njih so v današnjem času vse večje, tako da povprečen državljan nima časa niti za svoje osnovne obveznosti in potrebe, torej se lahko dejavno vključuje le za ceno prikrajšanja v družinskem in družabnem življenju.



Rešitev predstavlja tudi dosledno izvajanje zakonodaje. Naloga državnih institucij in služb je, da se zakoni, ki razbremenjujejo državljane, dejansko tudi izvajajo (npr. določilo Zakona o delovnih razmerjih, ki ne dovoljuje dela v obsegu več kot 25 odstotkov nad polnim delovnim časom ipd.) in da se opravljeno delo plačuje v skladu z zakonskimi določili.

Vloga znanja je ključnega pomena za dolgoročno preprečevanje revščine in socialne izključenosti

Razprave in predstavitve na konferenci 'Z znanjem proti revščini in socialni izključenosti' potrjujejo ugotovitev, da so znanje, stopnja izobrazbe, raven kompetentnosti in osebnostni potenciali najpomembnejši faktorji preprečevanja revščine in socialne izključenosti. Vloga znanja in s tem tudi izobraževalnih institucij in učiteljev je še posebej izpostavljena v obdobju splošne recesije, ki smo ji priča v zadnjem času. Gospodarskim težavam se pridružuje še kriza vrednot, ki od šolske politike in vseh odgovornih deležnikov zahteva okrepljeno prizadevanje za ustvarjanje pozitivnega odnosa do znanja in procesa izobraževanja kot ene temeljnih človekovih pravic, ki je morajo biti deležni vsi. To usmeritev potrjuje tudi temeljni dokument EK – Pravičnost in učinkovitost (Equity and Efficiency), ki je osnova za oblikovanje konkretnih ukrepov za preprečevanje revščine in socialne izključenosti na posameznih ravneh izobraževanja in usposabljanja v evropskih šolskih politikah.

V obdobju postmaterialne družbe znanje ni več le vrlina, temveč postaja tržna dobrina, fiksni material. S tem postavlja v ospredje tudi šolo kot institucijo. Spričevalo (licenca) je postalo vstopnica v svet dela in hkrati pozicijska dobrina, 'pristojbina' za družbeni položaj (dr. Andreja Barle Lakota).

Za majhno državo, kot je Slovenija, še posebno velja, da je dragocen prav vsak njen posameznik, otrok s svojimi potenciali in zmožnostmi. Zato so še bolj zaskrbljujoči podatki, ki kažejo, da otroci, ki izhajajo iz deprivilegiranega družbenega okolja, spadajo med tisto osnovnošolsko populacijo, ki dosega slabše rezultate v sistemu nacionalnega preverjanja znanja. To potrjuje tudi gradivo Zavoda RS za šolstvo – 'Povezanost rezultatov pri nacionalnem preverjanju znanja s socialno-ekonomskim statusom učencev, poukom in domačimi nalogami' (Žakelj, A. et al., 2009, Ljubljana: Zavod RS za šolstvo – interno gradivo).



Temeljna vloga izobraževalnih institucij je, da v omenjenih družbenoekonomskih pogojih vso svojo pozornost usmerijo v razvoj individualnih zmožnosti učencev, upoštevajoč njihove razvojne značilnosti in osebni kulturni kapital, ter sistematično dvigajo njihovo samopodobo, motivacijo, ambicije. Učitelj v imenu prijaznosti ne sme zniževati zahtevnosti.

Vsi, ki skrbijo za učenca in njegovo znanje, se morajo zavedati, da je neuspeh največje tveganje za človekovo življenje.

»Šola mora postati prostor dela, ki rojeva pozitivno energijo, pozitivne občutke, željo po znanju, po zblževanju, po sodelovanju, po aktivni participaciji. Šola je pogosto dodatni dejavnik družbene neenakosti, čeprav ima kot institucija vse možnosti in tudi odgovornost, da s kakovostjo odnosov in ustvarjalno delovno energijo zagotovi občutek in pogoje pravičnosti in priložnosti učencem ne glede na določeno ekonomsko ozadje (dr. Gabi Čačinović Vogrinčič).

Šolski neuspeh generira tudi družbeno patologijo in predstavlja rizični dejavnik za duševno zdravje posameznika.

Da bi izobraževalne institucije upravičile vlogo ‚varovalke‘ pri preprečevanju ‚življenja na robu‘ in postale ‚generatorji‘ družbenega in posameznikovega razvoja in uspeha, je nujno, da se proaktivno umestijo v obstoječe družbeno okolje.

Današnjega sveta v ‚izolaciji‘ ni moč preživeti. Ključ do učinkovitega in proaktivnega delovanja šol pri zmanjševanju revščine in socialne izključenosti je v povezovanju, sodelovanju, soustvarjanju, soodgovornosti v okolju, v katerem izobraževalne institucije delujejo.



Temeljna načela sodelovanja pri uveljavljanju znanja za preprečevanje revščine in socialne izključenosti

Partnerstvo

Z novim razumevanjem znanja kot izhodišča za položaj posameznika v družbi izobraževalne institucije preraščajo svojo utečeno institucionalno okolje in postajajo temeljno gibalno družbenega razvoja, ki je izrazito integrativne narave, kar zahteva izrazito medsektorsko sodelovanje predvsem na ravni implementacijskih struktur. Partnerski pristop že sam po sebi prejudicira enakovreden pristop vseh udeleženih akterjev. V primeru izvajanja ukrepov za preprečevanje revščine in socialne izključenosti je ključnega pomena usklajenost interesov in delovanja med nacionalno ravni (politika) in regionalno/lokalno ravni (konkretno izvajanje ukrepov od spodaj navzgor). Pri iskanju rešitev za težave posameznikov je to najučinkovitejša oblika razvoja družbe pod pogojem, da temelji na poprej (ex ante) ugotovljenih potrebah in je del nacionalne razvojne strategije.

Ta pristop je bil ocenjen tudi kot optimalni pristop za uveljavljanje koncepta vseživljenjskega učenja kot enega od instrumentov za ponovno socialno vključevanje.

Implementacija in diseminacija

Razširjanje rezultatov projektov in dobrih praks bi moralo postati obvezen sestavni del projektnega ciklusa. Sistematično uvajanje rezultatov projektov v prakso še vedno ni ustrezno pravno in formalno urejeno, zato dobre rešitve še vedno ostajajo v predalih posameznih institucij in sploh ne pridejo do odločevalcev (obravnavanje in sprejemanje na ustreznih strokovnih svetih) oziroma v letne delovne načrte javnih zavodov. Prav tako ni ustrezno urejeno financiranje širjenja kakovostnih nacionalnih in mednarodnih projektnih dosežkov.

Vloga regionalnega/lokalnega okolja kot samostojne razvojne entitete

Regionalno/lokalno okolje je eden ključnih kriterijev v nadaljnjem razvoju človeških virov in s tem uveljavljanju koncepta vseživljenjskega učenja kot enega odločilnih ukrepov za učinkovito socialno vključevanje socialno ogroženih skupin.

Za učinkovito delovanje regije/lokalnega okolja je bistvena formalna vzpostavitev partnerskih odnosov z državo, in sicer tako v okviru splošnih razvojnih strategij kot tudi na ravni posameznih projektov.

Za področje izobraževanja in usposabljanja je še vedno relevanten 33. člen Zakona o regionalnem razvoju, vendar je zaradi šibkosti politike regionalnega razvoja v tem trenutku vsebina tega člena velikokrat prezrta (govori o zahtevanih oblikah partnerstva na regionalni ravni v prid podpori razvoja človeških virov).



Osredotočenost (usmerjenost na skupni dogovorjeni cilj)

Usmerjenost aktivnosti vseh deležnikov na skupno dogovorjene cilje, vključno z ustrezno razporeditvijo finančnih sredstev (to pomeni, da se za dogovorjene aktivnosti nameni denar iz različnih virov: EU, nacionalna proračunska sredstva, regije, občine, institucije, javno-zasebno partnerstvo), je ključnega pomena za učinkovito izvajanje sprejetih ukrepov na regionalni/lokalni ravni.

Solidarnost

Načelo solidarnosti pomeni zagotavljanje ravnovesja med razvitimi in nerazvitimi področji.

Solidarnostni element je posebno pomemben v primeru, da se dobre prakse, dosežene v določeni regiji, sistematično razširjajo v manj razvite regije, lokalna okolja in s tem prispevajo k uravnoteženemu regionalnemu razvoju. V primeru ukrepov za zmanjševanje revščine in socialne izključenosti govorimo predvsem tudi o medgeneracijskem sodelovanju (pomoč starejših učencev mlajšim, pomoč upokojenih učiteljev).

Usposobljenost učiteljev, strokovnih delavcev in vodstva šol

Vloga učiteljev za 'inkluzivno' učenje v razredu je temeljnega pomena za učinkovitost šole pri preprečevanju revščine in socialne izključenosti. V okviru uveljavljenega sistema stalnega strokovnega spopolnjevanja učiteljev je treba poiskati in razviti ustreznejše in učinkovitejše rešitve, predvsem v povezavi z lokalnim okoljem in dobrimi izkušnjami šol samih. Učitelji bi morali biti pri svojem delu v razredu bolj senzibilni, bolj inovativni in seznanjeni z aktualnimi družbenimi in socialnimi spremembami in težavami. Veljavni vrednostni sistemi odločilno vplivajo na status učitelja v družbi in s tem tudi na neselektivnost pri odločanju za poklic učitelja.

Le učitelj – humanist, s širokim strokovnim znanjem, kompetentnostjo in odzivanjem na aktualna družbena dogajanja, bo lahko učinkovit pri opravljanju tako občutljivih nalog, kot so prepoznavanje socialne ogroženosti, odzivanje nanjo in preprečevanje ter zmanjševanje neenakosti.



KONKRETNI PREDLOGI ZA UKREPE NA POSAMEZNIH RAVNEH IZOBRAŽEVANJA IN USPOSABLJANJA

Osnovnošolsko izobraževanje

Predlogi rešitev	Ukrepi	Nosilci
Osebni izobraževalni načrt za učence	Vpeljava na ravni pravilnika Usposabljanje učiteljev Povezovanje šol, izmenjave dobrih praks Sprememba razmerja med poučevanjem in skrbjo za učenje	MŠŠ ZRSŠ šola
Zagotoviti mentorja učencem, ki so rizični z vidika dejavnikov tveganja (nizek SES, drugo jezikovno okolje ...)	Zagotovitev sredstev in dodatno usposabljanje kadrov v šoli	MŠŠ ZRSŠ šola
Učenje slovenščine kot učnega jezika (pred vstopom v izobraževalni program in tekom izvajanja vzgojno-izobraževalnega programa)	Pripravljalnice – dodatna sredstva	država
Učenje slovenščine za starše otrok, priseljenih iz drugih jezikovnih okolij	Dodatna sredstva	država
Zagotavljanje enakega dostopa vsem učencem do obveznega in razširjenega programa OŠ	Subvencioniranje dejavnosti: šola v naravi, ekskurzije, tedni dejavnosti ...	država lokalna skupnost donatorji
Uveljavitev večkulturnosti pri rednem pouku (migranti, narodnosti, Romi ...) in dodatnih izbirnih dejavnosti in projektov	Prireditve, pesmi, prehrana – vključevanje v redni pouk Učenje slovenščine kot drugega jezika Pripraviti program za vključevanje v sodelovanju s staršem in otrokom	šola šolski sklad zunanje vladne in nevladne ustanove (delavske univerze, mladinski centri, Rdeči križ, Karitas, ZPMS ...) ACS Center za SLO na FF
Izobraževanje učiteljev – selekcija najboljših	Opredelitev kompetenc in vrlin učitelja Določanje pristojnosti Ustrezno učenje in poučevanje Meriti kakovost učiteljevega dela Licenca za učitelje, obnavljanje licence	država – MŠŠ univerze ZRSŠ



SREDNJEŠOLSKO IN POKLICNO IZOBRAŽEVANJE IN USPOSABLJANJE

Pomoč posameznemu dijaku z učnimi težavami ne sme biti preozko usmerjena na različne oblike učne pomoči, saj so dijakove težave praviloma kompleksne in bi zahtevale projekt, ki bi povezal vse udeležene, starše, predvsem pa dijaka. Pomoč in podporo dijaku na različnih stopnjah morajo izvajati različni strokovni delavci – od učiteljev, svetovalnih delavcev do specialnih pedagogov. Pomembno je, da se dijaki z učnimi težavami enakovredno vključujejo v skupne projekte razreda in šole. Dodatno delo z rizičnimi skupinami mora biti tudi ustrezno ovrednoteno.

Nosilci: MŠŠ, ZRSS, CPI, šole, zunanji strokovni delavci

Krepitev sodelovanja z institucijami v lokalnem (regionalnem) okolju. Šole navzven sodelujejo s starši in centri za socialno delo, sodelovanje z drugimi institucijami pa se jim zdi manj pomembno. Pa vendar so neformalne, izvenšolske oblike pomoči dijaku oz. študentom s težavami lahko zelo uspešne.

Nosilci: šola, CSD, nevladne organizacije, druge zunanje inštitucije

Sledenje učencev/dijakov po končanem šolanju. Za izobraževalne ustanove je zelo pomemben podatek, kaj se je zgodilo z njihovimi učenci/dijaki po končanem šolanju. Ti podatki se zaradi varovanja osebnih podatkov ne morejo zbirati. Pa vendar gre za povratno informacijo, koliko je bilo šolanje, vključevanje v projekte in druge aktivnosti uspešno in učinkovito za nadaljnjo kariero dijakov in študentov.

Nosilci: MŠŠ v sodelovanju s pristojnimi ministrstvi, šole

Krepitev koncepta soudeležbe. Oblikovati je treba odnose, ki temeljijo na soudeležbi. Pri tem ima veliko vlogo koncept aktivnega državljanstva, kjer imajo pomembno vlogo nevladne organizacije, ki omogočajo tako socialno vključenost kot različne oblike aktivnega državljanstva. Vloga države pa je v tem, da poleg različnih socialnih transferjev (otroški dodatki, nadomestila za brezposelnost, draginjski dodatki itd.) podpira različne oblike aktivnega državljanstva in ustvarja ustrezno okolje, ki spodbuja državljanke, da del svojih dohodkov namenijo podporam za boj proti socialni izključenosti oz. v podporo aktivnemu državljanstvu.

Nosilci: država, lokalne skupnosti, nevladne organizacije, univerze



Spodbujanje prostovoljnega dela. Nujno je treba spodbujati prostovoljstvo v organizacijah in mrežah, organizirane dejavnosti v skupnostih, sodelovanje v političnih strankah, sodelovanje v interesnih skupinah in sodelovanje na volitvah.

Nosilci: država, nevladne organizacije, šole

Aktivnosti za krepitev medkulturnega dialoga. Strah, stereotipe in druge oblike zavračanja drugih in drugačnih lahko na primeren način izrazimo skozi igre za spodbujanje medkulturnega dialoga. Igre so preventivno sredstvo, saj se udeleženci sprostijo in odprejo za sodelovanje ter pri tem pozabijo na osebne ovire, s katerimi bi v drugačnih okoliščinah imeli težave pri vključevanju v dejavnost. Ob odprtosti in radovednosti se z njimi veliko naučimo tudi odrasli, saj so zastavljene tako, da spodbujajo razvoj načel solidarnosti, strpnosti in sodelovanja.

Nosilci: država, šole, ZRSŠ, CPI, nevladne organizacije

Internacionalizacija primerov dobre prakse in sodelovanje pri projektih. Projekti programa Vseživljenjsko učenje, ESS in drugi so priložnost, da ideje uresničimo v praksi in da zagotovimo njihovo trajnost na širšem, nacionalnem nivoju. Z vključevanjem v projekte mobilnosti mladi dobijo priložnost, da se pokažejo v novi luči.

Nosilci: država, EU, javni zavodi s področja vzgoje in izobraževanja, šole, drugi projektni partnerji

Trajnost rezultatov projektov. Pomembno je tudi to, da projektom, ki imajo pozitivne učinke, zagotovimo trajnost – nadaljevanje tudi po uradnem zaključku, najboljše rešitve pa lahko preidejo na sistemsko raven.

Nosilci: projektni partnerji, država, EU



IZOBRAŽEVANJE ODRASLIH

Kategorije socialno izključenih med odraslimi, predvsem starejšimi občani

Razprava v delavnicah je pokazala na nekaj najznačilnejših praks za prepoznavanje socialne izključenosti, ki je značilna za obdobje zaostrenih družbenih razmer. V prvo skupino 'žrtev' revščine in socialne izključenosti sodijo predvsem osebe s posebnostmi v duševnem ali telesnem razvoju: gluhi in naglušni, slepi in slabovidni, gibalno ovirani, osebe z motnjami v duševnem razvoju. V drugo, vedno bolj številno skupino sodijo državljani s posebnim oziroma drugačnim statusom v družbi – migranti, tuji delavci. V tretjo pa državljani, ki so se znašli na eksistencialnem robu, ker so izgubili delo, ostareli, brezdomci ali ljudje na robu možnosti dostojnega preživetja.

Demonstracija socialne izključenosti pri starejših in pomen medgeneracijskega sodelovanja in vzajemnega učenja

Med dejavniki in najbolj značilnimi zunanjimi znaki obstoječe ali nastajajoče socialne izključenosti med starejšimi državljani, na katere bi morala biti družba še posebno pozorna pri preprečevanju socialne izključenosti, so udeleženci delavnice ugotovili:

- izolacijo,
- odtujenost – na robu družbe,
- osamljenost.

Ob tem velja poudariti pomen, ki ga ima socialna ogroženost starejših za ljudi, ki živijo v njihovi bližini (v družini) ali so z njimi sorodstveno ali čustveno povezani. Vzorci osebnostne naravnosti in odnosa do družbe, odtujenost, prikrajšanost, pomanjkanje samozavesti in družbene angažiranosti se zlahka prenašajo na mlajše generacije in generirajo nove pojave revščine in socialne izključenosti. Prav zaradi tega je izjemnega pomena vloga t. i. vmesnih institucij (šole, socialni zavodi, razne nevladne organizacije, prostovoljci), ki morajo presekat ta gordijski voz in v omenjenih situacijah odigrati proaktivno preventivno ali kurativno vlogo. Delo teh institucij mora biti posledica vzpostavljenega sistema in ne sme ostati na ravni sporadičnih, osamljenih dobrih praks.

Na tej točki moramo posebno poudariti pomen vzajemnega učenja in vzpostavljanja potrebne empatije in razumevanja, ki mora prerasti v vsakodnevno ustvarjanje medsebojnih odnosov.



Preprečevanje revščine in socialne izključenosti v okolju

Za sistematično preprečevanje revščine in socialne izključenosti pri odraslih, predvsem med starejšimi, je nujno – kot pri vseh doslej naštetih ukrepih boja proti revščini in socialni izključenosti – sodelovanje vseh odgovornih deležnikov na nacionalni in lokalni/regionalni ravni. Za razliko od reševanja te težave pri osnovnošolski in srednješolski populaciji, kjer pomembno povezujočo vlogo lahko odigra izobraževalna institucija, pri odraslih in starejših državljanih takšno ozadje lahko tvorijo med seboj povezane obstoječe institucije v posameznem okolju, lahko tudi v okviru šole.

Med temeljne metode dela, na katerih slonijo vsebine, ki prispevajo k vključevanju starejših oseb v normalno, aktivno osebno in družbeno življenje, uvrščamo:

- medgeneracijske akcije v okviru obstoječih institucij,
- subvencioniranje izobraževanja odraslih,
- promocija aktivnosti, ki so del programa dela odgovornih javnih zavodov (univerze za tretje življenjsko obdobje, teden vseživljenjskega učenja itd.),
- sistematično prenašanje vsebin, ki se dogajajo na nacionalni ravni, na lokalna in regionalna okolja (Festival za tretje življenjsko obdobje),
- prepoznavanje tega pojava s strani medijev (časopis Vzajemnost, spletna stran Seniorji.si).





GD Izobraževanje in kultura

Program Vseživljenjsko učenje



CMEPIUS

Center RS za mobilnost
in evropske programe
izobraževanja in
usposabljanja

Ob železnici 16
1000 Ljubljana, Slovenija
Tel.: +386 1 620 94 50
Fax: +386 1 620 94 51
E-pošta: info@cmepius.si
www.cmepius.si



REPUBLIKA SLOVENIJA
MINISTRSTVO ZA ŠOLSTVO IN ŠPORT